

Dabartinė lietuvių literatūrinė kalba – didžiulis turtas, kurį sukrovė mums dešimtys anksčiau gyvenusių kartų. Mūsų šventa pareiga tą turtą išsaugoti, pagausinti ir perduoti būsimosioms kartoms. Neturime teisės nieko iš to turto prarasti, išbarstyti.

KAZYS ULVYDAS

Vienas žymiausių XX a. antrosios pusės kalbininkų, lietuvių bendrinės kalbos ugdytojų, daug ir labai vaisingai pasidarbavęs ne tik lietuvių kalbos mokslo (gramatikos, leksikologijos ir leksikografijos), bet ir įvairiuose lietuvių bendrinės kalbos kultūros baruose.

Gimė 1910 m. rugpjūčio 27 d. Bagotėlėje, Kėdainių r., prie Kruosto ir Nevėžio santakos. Mirė 1996 m. kovo 16 d. Vilniuje, palaidotas Antakalnio kapinėse.

K. Ulvydas mokslų siekė Apytalaukio, Kėdainių pradžios mokyklose. Vėliau mokslus tęsė Kėdainių gimnazijoje. Lietuvių kalbos šio miesto gimnazijoje jį mokė rašytojas Juozas Paukštėlis. Baigus keturias Kėdainių gimnazijos klases, tik atsitiktinumo dėka įstojo į Kauno Jėzuitų gimnaziją, kurioje gavo ypač puikus humanitarinius pagrindus. Lietuvių kalbą jam dėstė būsimasis „Gimtosios kalbos redaktorius“ Jurgis Talmantas, vokiečių kalbą – didelis eruditas, žodynų autorius jėzuitas Karolis Fulstas. Gimnaziją baigė 1930 m. 1930–1937 m. K. Ulvydas Vytauto Didžiojo universitete studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą, klasikinę filologiją. Čia jo mokytojai buvo Antanas Salys, Pranas Skardžius, šveicarų kilmės Lietuvos kalbininkas Francas Brenderis. Aukštosios mokyklos diplomą gavo 1940 m. Vilniaus universitete. Dar studijų metais K. Ulvydas dirbo įvairiose Kauno vidurinėse mokyklose. 1942–1949 m. dėstė Kauno universitete, buvo Istorijos ir filologijos fakulteto prodekanas, 1949 m. – dekanas. 1949–1956 m. dėstė Vilniaus universitete, 1951–1952 m. buvo Lietuvių kalbos katedros vedėjas. Nuo 1951 m. pradėjo dirbti ir Lietuvių kalbos institute. 1953–1955 m. – Lietuvių kalbos ir literatūros instituto direktoriaus pavaduotojas, kartu ir Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus vadovas, 1955–1960 m. – Žodynų, 1960–1976 m. – Dabartinės lietuvių kalbos, 1976–1987 m. – vėl Žodynų skyriaus vadovas, nuo 1987 m. – patarėjas prie instituto direkcijos. K. Ulvydas 1955 m. apgynė disertaciją – „Dabartinės lietuvių kalbos prieveiksmis (vienaskaitos linksnių prieveiksmėjimas)“. 1970 m. jam suteiktas Lietuvos nusipelnęs mokslo veikėjo vardas, 1972 m. išrinktas Mokslų akademijos nariu korespondentu.

Kaip mokslininkas K. Ulvydas ypač daug nusipelnė dirbdamas prie kapitalinių veikalų – akademinės „Lietuvių kalbos gramatikos“ ir didžiojo „Lietuvių kalbos žodyno“. Jis subūrė ir išugdė gramatikos autorių kolektyvą, 1965–1976 m. vadovavo šio veikalo rašymui, redagavo visų trijų tomų tekstą, pats parašė platų įvadą ir skyrių apierieveiksmį. Už darbą prie akademinės „Lietuvių kalbos gramatikos“ kartu su kitais buvo paskirta 1977 m. LSSR valstybinė premija.

K. Ulvydas – vienas akademinio „Lietuvių kalbos žodyno“ vyriausiųjų redaktorių. Kartu su kitais redagavo Žodyno III–VI, VII–XVI t. tekstą, buvo III–V ir XI–XVI tomų vyriausiasis redaktorius. Už darbą prie Žodyno III–VIII ir IX–XVI t. jam kartu su kitais paskirta 1965 m. LSSR valstybinė ir 1996 m. (po mirties) Lietuvos mokslo premija.

„Nustatyti K. Ulvydo indėlį į lietuvių terminijos kūrimą bei kodifikaciją yra gana sunku, nes jo veiklos apimtis šioje srityje buvo labai plati. Ji reiškesi ne tik specialiais terminų problemoms skirtais straipsniais, bet ypač norminių lietuvių kalbos žodynų redagavimu [...] K. Ulvydo balsas lėmęs ne vieno termino likimą“, – rašo prof. Jonas Palionis „Kalbos kultūros“ straipsnyje „Iškilusis bendrinės lietuvių kalbos ugdytojas Kazys Ulvydas (100-osioms akademiko gimimo metinėms)“.

K. Ulvydas parengė Ksenofonto „Anabasis“ pirmąją knygą su įvadu ir žodynu (1931), parašė studiją „Lietuvių literatūrinės kalbos leksikos praturtėjimas tarybinės santvarkos metais“ (su Antanu Lyberiu, išspausdinta 1958). Su kitais rengė „Dabartinės lietuvių kalbos žodyną“ (1954–2004). Paskelbė studiją „Nekaitomosios kalbos dalys pirmosiose lietuvių kalbos gramatikose“ (1995).

„Dar būdamas Kauno karo mokyklos aspirantas (1937–1938 m.) pradėjo ir jo širdžiai labai mielą lietuvių kalbos kultūros darbą, kurio nenutraukė iki paskutiniųjų savo gyvenimo metų, – nekrologe rašo K. Morkūnas ir prof. A. Sabaliauskas, – kalbininko 85-erių gyvenimo metų sukakties proga išleistoje darbų bibliografijoje bene daugiausia vietos užima lietuvių kalbos praktikai skirtos publikacijos.“ K. Ulvydas paskelbė straipsnių iš kalbos kultūros, dabartinės lietuvių kalbos istorijos, lietuvių kalbos tyrinėjimo istorijos, lietuvių kalbos gramatikos, lietuvių – rusų ir rusų – lietuvių kalbų transkripcijos, klasikinės filologijos klausimais. 1961–1991 m. buvo tęstinio leidinio „Kalbos kultūra“ vyriausiasis redaktorius, 1957–1984 m. vedė populiarias radijo laidas „Taisyklingai kalbėkime ir rašykime“, „Mūsų kalba“. „K. Ulvydas aiškino visuomenei aktuales fonetikos, morfologijos, sintaksės, rašybos dalykus. Toji valandėlė buvo labai mėgstama ir įtaigi dėl kalbėtojo ryškios tarties, minčių dėstymo logikos ir paprastumo“, – pažymi J. Palionis.

1995 m. K. Ulvydui suteiktas Kėdainių krašto Garbės piliečio vardas, 1996 m. apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Komandoro kryžiumi (po mirties).

Išleista „Kazys Ulvydas: bibliografija“ (1995, sud. Irena Andriukaitienė), Zitos Beliauskienės „Kėdainių krašto Garbės pilietis kalbininkas Kazys Ulvydas“ (1995). Po mirties išleista jo parengta knyga „Lietuvių kalbosrieveiksmiai“ (2000, (sud. Elena Valiulytė).

Prof. J. Palionis rašo: „Apie reikalą daugiau rūpintis kalbos kultūros skleidimu, apie kalbos kultūros kėlimo veiksnius K. Ulvydas yra rašęs ne viename savo straipsnyje. Svarbiausiu bendrinės kalbos kėlimo veiksmiu jis pagrįstai laikė mokyklą: „... tik mokykla daugiausia lemia kiekvieno

besimokančio jaunuolio kalbos kultūros lygį“ (KK, Nr. 14, p. 3). Tačiau lietuvių kalbos mokytojai dažnai nusiskundžia, kad jų darbą gadina prasta kalba dėstantys ir iš viso kalbos kultūra nesirūpinantys kitų dalykų mokytojai (ten pat, p. 5). Šie žodžiai tinka ir dabartinei atkurtos nepriklausomos Lietuvos mokyklai. Be mokyklos, K. Ulvydas, kaip ir kiti bendrinės kalbos teoretikai, yra dažnai minėjęs spaudos, ypač periodinės, literatūros, kino, teatro, radijo, televizijos, šeimos reikšmę lietuvių bendrinės kalbos kultūrai kelti. Neminėjo jis tik kompiuterio vaidmens, nes jo laikais dar nebuvo išplitusi kompiuterizacija, kuri dabar nustelbia daugelį kitų veiksnių ir, deja, dažnu atveju neigiamai veikia mokyklos ir bendrinės kalbos kultūros kultūrintojų pastangas gerinti kalbą“.

„Baigdamas – tęsia J. Palionis – čia probėkšmais apžvelgtus būdingesnius K. Ulvydo, vieno iš žymiausių XX a. antrosios pusės lietuvių bendrinės kalbos ugdytojų, veiklos bruožus, norėčiau dar pridurti, kad jo, kaip ir daugelio kitų sovietmečio lietuvių mokslininkų, darbuose neapsieita be tuometinio ideologinio pamušalo: bendrinės (literatūrinės) lietuvių kalbos kultūros menkinimo prieškarinėje nepriklausomoje Lietuvoje ir tos kultūros plėtojimosi sąlygų aukštinimo sovietmečiu. Tačiau ne vienu atveju tai buvo būtina, norint apskritai viešai svarstyti aktualias, jo žodžiais tariant, „didžiulio tautos turto“ – lietuvių bendrinės kalbos – problemas. Tas pamušalas nenustelbia labai svaraus Kazio Ulvydo indėlio į mūsų bendrinės kalbos ugdymą.“ K. Morkūnas ir A. Sabaliauskas nekrologe rašo: „Lietuvių leksikografijos istorijoje K. Ulvydas visada bus minimas greta Frydricho Kuršaičio, Antano Juškos, Kazimiero Būgos, Juozo Balčikonio, Jono Kruopo ir kitų žymiausių mūsų leksikografų“.

Lietuvių kalbos institutas 2000 m. surengė K. Ulvydo 90-ųjų metinių paminėjimą. Roma Mokolaitytė laikraščio „Mokslo Lietuva“ straipsnyje „Paminėjo Kazį Ulvydą“ rašo, kad „buvusieji kolegos pasakojo, kaip jam rūpėjo mokslas, instituto darbuotojų mokslinis lygis, dabartinės ir istorinės kalbos dalykai, lyginamoji kalbotyra, kalbos grožis, jos išraiškos gražumas“. Prisiminė „Kazį Ulvydą, kaip didelį kalbos darbininką, mokėjusį klasikinės lotynų ir graikų, taip pat vokiečių, prancūzų, lenkų, latvių, senąją bažnytinę slavų kalbą, [...] pasakojo, koks jis buvo jaunųjų mokslininkų globėjas, kaip tekdavo bendrauti aiškinantis mokslo dalykus, klausantis konsultacijų, kaip [...] rūpinosi savo pavaldiniais.“

LMA Humanitarinių ir socialinių mokslų skyriaus
mokslinė sekretorė Aurika Bagdonavičienė

Naudoti šaltiniai:

1. Asmens byla. LMA archyvas.
2. https://lt.wikipedia.org/wiki/Kazys_Ulvydas
3. <http://old.lkz.lt/zod/kaul.htm>
4. Jonas Palionis „Iškilusi bendrinės lietuvių kalbos ugdytojas Kazys Ulvydas (100-osioms akademiko gimimo metinėms)“ http://old.lki.lt/LKI_LT/images/Periodiniai_leidiniai/Kalbos_kultura/Straipsniai/083/KK_83_366_371_Palionis.pdf
5. K. Morkūnas ir A. Sabaliauskas nekrologas „Kazys Ulvydas“ <http://www.baltistica.lt/index.php/baltistica/article/view/362/317>
6. Roma Mokolaitytė. „Paminėjo Kazį Ulvydą“ <http://mokslasplius.lt/mokslo-lietuva/1998-2000/223/Ulvydas.html>

Algimanto Žižiūno nuotr. iš <http://old.lkz.lt/lt/smu10.htm>